

Nr 840

Av herr **Lorentzon m. fl.**, om förstatligande av gruvindustrin m. m.

Frågorna om den svenska gruvindustrins förhållanden är självfallet föremål för fortlöpande uppmärksamhet från skilda statliga organ, varjämte särskilt tillsatta utredningar sysselsätter sig med vissa problem som har samband med gruvhanteringen. Emellertid innesluter intet av de regelmässiga eller speciella uppdragen förutsättningen att till samhället eventuellt överföra mineraltillgångarna, gruvhanteringen och förädlingsverksamheten och således ej heller att föreslå riktlinjer för näringsens utvecklande på sådan basis. I de givna uppdragen ingår av allt att döma vidare inte att överväga förstatliganden i mera begränsad omfattning. Så till exempel synes den år 1966 tillsatta utredningen rörande problemen inom den mellansvenska gruvnäringen inte ha i uppdrag att bearbeta frågorna från utgångspunkten att problemlösningen kunde bestå i att hela gruvnäringen förstatligades. I det följande tar vi upp frågan om samhälleligt övertagande av landets mineraltillgångar och gruvindustri samt av anläggningar för dessa råvarutillgångars förädling. Vi vill i detta sammanhang erinra om att Svenska gruvindustriarbetareförbundets kongress år 1967 beslöt uttala sig för förstatligande av malmtillgångarna samt för utbyggande av industrier för förädling.

Nu gällande gruvrätter innebär beträffande nya mineralfyndigheter att den s. k. kronoandelen medför statlig äganderätt till 50 procent i de nya utmål som tilldelas enskilda som resultat av malmetningar som dessa utfört. Staten är således i dessa fall tillförsäkrad »brytningsvitsord», innebärande rätt att börja brytning i varje nyupptäckt fyndighet. Därest den private intressenten så önskar kan han förbehålla sig halva brytningsrätten. I fråga om äldre exploateringsställen förekommer — givetvis med undantag för LKAB — i huvudsak privatägande, varjämte privatföretag bedriver legodrift vid statliga malmfyndigheter. Till följd av LKAB:s förstatligande härrör emellertid cirka tre fjärdedelar av gruvornas produktionsvolym från statlig drift. Den statliga procentandelen av stålproduktionen är däremot mycket låg. Detta sistnämnda reser frågan om statligt övertagande och utvecklande av även förädlingsindustri.

I Colombia men inte i Tåsjö!

I direktiven för en år 1963 tillsatt statlig utredning rörande gruvrätterna förekom en passus som vi önskar citera i detta sammanhang: »Skall Sverige

kunna bibehålla sin nuvarande relativt stora andel i denna marknad (världsmarknaden) måste svenskt bergsbruk bedrivas av rationella produktionsenheter med väl arronderade och från kommunikationssynpunkt lämpligt lokaliserade malmfält till sitt förfogande.»

Det kan inte förutsättas att sådana välgrundade önskemål blir tillfredsställande tillgodosedda inom ramen för ett system, där en inte obetydlig del av bergshanteringen och huvudparten av malmförädlingen baseras på snäva privata vinstintressen. Som ett exempel på hur samhälls- och befolkningsintressena sätts åt sidan kan här nämnas Bolidenbolagets agerande år 1965. Vid detta tillfälle erhöll bolaget lokaliseringsslån för att i Täsjö-området starta en malmbrytning som statsmakterna fann önskvärd. Bolidenbolaget underlät emellertid att förverkliga dessa planer. Det föredrog att i stället satsa penningresurser på att starta gruvdrift i Colombia i Sydamerika. Bättre vinstmöjligheter fick fälla avgörandet, inte Sveriges behov av att nyttiggöra ifrågavarande råvarutillgångar och att på basis härav sörja för meningsfylld sysselsättning åt områdets befolkning. Det måste här konstateras, att de statliga subventionerna åt Bolidens Gruv AB i olika sammanhang liksom upplåtandet av gruvor åt bolaget på förmånliga villkor inte lett till uppkomsten av nya sysselsättningsobjekt i Västerbotten. Formerna för bolagets legodrift vid statens fyndigheter i länet har helt bestämts av privata vinstintressen.

Förhållandena inom det mellansvenska gruvområdet, där på kort tid ett 20-tal gruvor nedlades och verksamheten vid ännu ett antal gruvor därefter upphört, utgör ett annat exempel på behovet av samhälleligt behärskande av denna naturtillgång och av formerna för dess utnyttjande.

Samhällsekonomiskt och lokaliseringspolitiskt

Vi hävdar således att ett förstatligande av mineraltillgångarna samt samhälleligt övertagande av gruvdrift och malmförädling utgör en förutsättning för att denna naturrikedom skall kunna rationellt tillvaratagas och komma hela samhället till godo. Att stora direkta vinster därigenom står att erhålla bestyrkes av driftresultaten vid LKAB efter förstatligandet. De indirekta vinsterna skulle inte bli mindre. Frågan har nämligen samband med effektiviteten och den sociala ambitionen i arbetsmarknads- och lokaliseringspolitiken. Utan ett samhälleligt behärskande av väsentliga produktionsresurser inom nationen uppstår automatiskt brister i nu nämnt avseende i arbetsmarknads- och lokaliseringspolitiken.

Lokaliseringspolitiken bör enligt vår uppfattning främst inriktas på att utvidga den samhälleliga sektorn inom industrin och andra näringsgrenar samt på att för samhällets räkning tillvarata viktiga naturtillgångar. Detta är en nödvändighet för att motverka de näringsgeografiska, sociala och andra störningar som uppkommer när — såsom i exempelvis ovan nämnda fall — icke de allmänna behoven utan privata bedömningar av vinstchanser

får avgöra om en verksamhet skall etableras eller inte. Samhällelig aktivitet av nämnt slag är en nödvändighet bl. a. för att eliminera den otrygghet som särskilt omstruktureringsarna inom betydande delar av privatindustrin nu orsakar och som leder till näringspolitisk snedvridning inom hela regioner och framtvingar folkomflyttningar av stor omfattning.

När det gäller gruvhanteringen och malmförädlingen är frågan av allmän samhällsekonomisk betydelse. Inom ramen därav koncentreras intresset självfallet starkt till stora delar av Norrland, där en näringspolitisk aktivisering är synnerligen angelägen, däribland i fråga om gruvhantering och malmförädling. I Västernorrland torde förutsättningar finnas för metallurgisk industri på basis av egna mineraltillgångar. Vad Norrbotten beträffar kan erinras att inom länets gruvindustri har antalet anställda minskat med omkring 1 000 under de senaste åren samt att under 1960-talet omkring 20 000 norrbottningar tvingats lämna sitt hemlän till följd av bristande tillgång på lämpliga arbetstillfällen. Bland annat genom utbyggande av gruvnäringen och malmförädlingsindustrin skulle en fortsatt sådan tendens kunna motverkas. Att den inte kan motverkas av att privatintressen överflyttar gruvhantering till Colombia i stället för att utveckla densamma på »den egna platsen» är under alla omständigheter helt självklart.

Ökad malmförädling inom landet

I detta sammanhang måste starkt betonas de samhällsekonomiska och näringspolitiska nackdelarna av att man inom gruvhanteringen så hårt inriktar sig på enbart råvaruutvinning samt på tillverkning av halvfabrikat. Detta är till allt annat också hindersamt för en ändamålsenlig differentiering av näringslivet, vilket skapar arbetsmarknadspolitiska problem.

Tidvis förekommer som bekant vissa svårigheter att på den västeuropeiska malmmarknaden vinna avsättning för den svenska järnmalmen till driftekonomiskt önskvärda priser. Starkt bidragande orsak härtill torde vara att gruvföretag i Sydamerika, Afrika, Australien samt Canada, utrustade med stora fartyg för malmtransporter, har uppträtt på den västeuropeiska marknaden. Detta har inom den svenska gruvhanteringen understundom medfört en inte obetydlig ökning av lagerhållningen trots att produktionskapaciteten inte till fullo utnyttjats. Också svårigheterna vid de mellansvenska gruvorna har förknippats med avsättningsproblemen, varjämte bland annat fraktförhållandena förklarats komplicera situationen för deras del.

Riskerna för av och till uppkommande avsättningssvårigheter för malmen kan man givetvis inte bortse ifrån. Emellertid bör i händelse av att gruvindustrin och förädlingsverksamheten förstärkas förutsättningar kunna skapas för att undanröja sådana komplikationer. Vi erinrar i detta sammanhang om den i riksdagen vid tidigare tillfällen väckta frågan att genom anläggande av ett statligt järnverk i Mellansverige finna avnämare för i vart fall huvudparten av den mellansvenska järnmalmen genom framställning av

tackjärn, önskemål som vid den tidpunkten understöddes av den lokala pressen.

Vi utgår från att bl. a. de något ostadiga förhållandena på malnmarknaden aktualiserar frågan om starkt utökad förädling utöver tackjärnsstadiet. I samband med nu sist diskuterade angelägenhet frågar vi emellertid till en början, om inte all järnmalm eller i vart fall den allt övervägande delen borde inom landet förädlas till tackjärn. Den nyare framställningsproceduren vid Domnarvet — syrgasreduktion i roterande ugnar — anses ju också vara särskilt lämpad för den malm som brytes i Mellansverige.

Det måste betraktas som anmärkningsvärt att Sverige, som äger alla förutsättningar för att inte blott tillgodose sitt eget stigande behov av järn och stål utan också bedriva en mycket omfattande export av dessa varor, har en stor och ökande järn- och stålimport. Inklusive handelsfärdigt järn ökades den svenska importen av järn och stål från 1 622 miljoner kronor år 1962 till 2 123 miljoner kronor år 1966. (I sammanhanget kan noteras att även import av järnmalm förekommer, nämligen från ett svenskt privatföretag i Liberia.)

Enligt vår syn på saken bör ett överförande till samhället av mineraltillgångarna och gruvhanteringen leda inte blott till ett rationellare utnyttjande av dessa naturrikedomar i hela nationens intresse och till de positiva följdverkningar i socialt och lokaliseringspolitiskt avseende som vi antytt. Resultatet måste också kunna bli en uppblomstring för malmförädlingsindustrin, varigenom problemen med den inhemska och utländska avsättningen för malmen elimineras och behovet av järn- och stålimport minskas eller bortfaller.

En sådan satsning på utvecklandet av gruvhanteringen och den metallurgiska verksamheten står i samklang med utvecklingen i världen beträffande behovet av mineralprodukter. Alla prognoser talar för att förbrukningen av järn och stål kommer att öka såväl i vårt eget land som i andra länder och med förskjutning mot färdigprodukter, en ökning som kommer att än mer accentueras vid den industrialisering av utvecklingsländerna som måste eftersträvas och främjas.

Med stöd av det nu anförda föreslås.

att riksdagen beslutar att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om tillsättandet av en särskild utredning med uppgiften att snarast framlägga en plan för överförande i samhällets ägo av landets mineraltillgångar samt gruvindustrin och förädlingsindustri i anslutning till denna.

Stockholm i januari 1968

Gustav Lorentzon (vpk) Henning Nilsson (vpk) Axel Jansson (vpk)